

VN/VN 30248 2024

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vankeuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Vankilasta vapautuvan vangin kuljettaminen tahdosta riippumattomaan hoitoon

Suomessa tahdosta riippumatonta hoitoa vangeille mielenterveyslain perusteella annetaan vankiterveydenhuollon yksikön Turun psykiatrisessa vankisairaalassa, joka sijaitsee Turun vankilan yhteydessä.

Mielenterveysperustainen tahdosta riippumaton hoito saa kestää kerrallaan enimmillään kolme kuukautta, jonka aikana hoidon tarve tulee arvioida uudelleen uudella tarkkailulausunnolla. Jos hoidon tarpeen edelleen todetaan jatkuvan, potilasta voidaan hoitaa enimmillään kuuden kuukauden ajan. Tämän jälkeen tarvitaan uusi tarkkailulausunto hoidon tarpeen arvioimiseksi.

Lainsäädäntö on ollut epäselvää sen osalta, jatkuuko tahdosta riippumaton hoito suoraan vapautuvan vangin kotikunnan mukaisella hyvinvointialueella, vai lähettääkö kotikunnan mukainen hyvinvointialue vapautuneen vangin tarkkailulähetteellä (M1) ensin seurantaan, jonka jälkeen hyvinvointialue tekee uuden päätöksen tahdosta riippumattoman hoidon tarpeesta. Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan tarkkailulähetteen tekeminen on ollut keinotekoista ja potilaan edun vastaista, koska tahdosta riippumattoman hoidon tarve on vankiterveydenhuollossa aiemmin todettu, eikä hoidon tarve ole loppunut vangin vapautumiseen.

Hallitus esittää, että jos vangin tahdosta riippumaton hoito on alkanut vankeusaikana tai tutkintavankeudessa, ja vankiterveydenhuolto toteaa hoidon tarpeen jatkuvan vapautumisen jälkeen, vastuu tahdosta riippumattoman hoidon jatkosta, mukaan lukien potilaan kuljetusvastuu ja kuljetuskulut jatkohoitopaikkaan olisivat potilaan kotikunnan mukaisella hyvinvointialueella.

Mielenterveyslaissa ei tällä hetkellä säädetä siitä, mikä taho vastaa tahdosta riippumattomaan hoitoon määrätyn vapautuneen vangin tai tutkintavangin kuljettamisesta jatkohoitoon hänen kotikuntansa mukaiselle hyvinvointialueelle. Lisäksi on ollut epäselvää, onko poliisin vai rikosseuraamuslaitoksen vastuulla antaa virka-apua ja avustaa kuljetuksen turvallisuudesta huolehtimisessa potilassiirron aikana.

Mielenterveyslakiin ehdotetaan täten lisättävän uusi 31 b § sekä lisättävän 5 § 8 a alakohta. Hallitus esittää, että vapautuneen vangin jatkohoidosta vastaava hyvinvointialue on vastuussa potilaan kuljettamisesta sekä siirrosta aiheutuneista kuljetuskustannuksista siihen sairaalaan, jossa potilaan tahdonvastainen hoito jatkuu. Mielenterveyslakiin ehdotettujen muutosten lisäksi muutoksia tehtäisiin vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin. Hallituksen esityksen mukaan uudella pykälällä varmistettaisiin hoidon sujuva jatkumo sekä se, että tahdosta riippumattomaan hoitoon asetetun henkilön kuljetus voidaan taata turvallisesti sekä kuljetettavalle itselleen, että kuljetusta järjestävälle terveydenhuollon henkilöstölle.

Kuljetuksen ajaksi virka-apua voisi pyytää joko vastaanottavan hyvinvointialueen virkasuhteessa oleva lääkäri tai vankiterveydenhuollon lääkäri Rikosseuraamuslaitokselta tai poliisilta. Hallitus esittää, että vankeuslain 21 luvun 1 § määriteltäisiin, että Rikosseuraamuslaitos tai poliisi on velvollinen maksutta antamaan virka-apua kuljetukseen. Virka-apua antaisi ensi sijassa Rikosseuraamuslaitos, mutta Rikosseuraamuslaitos ja poliisi voivat yksittäisessä tapauksessa sopia kuljetuksen virka-avusta toisin, jos se on turvallisuussyistä tai muista erityisistä syistä tarkoituksenmukaista.

Tahdosta riippumattomaan hoitoon määrätyn vapautuneen vangin tai tutkintavangin kuljettamiseen liittyvistä vastuista ja toimivalloista säättäessä on syytä huomioida niin sanottu Uudenmaan erilliskorjaus: erikoissairaanhoidon järjestämisvastuu Uudellamaalla on lähtökohtaisesti HUS-yhtymällä. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue ei järjestä psykiatrista erikoissairaanhoidoa eikä siis ole jatkohoidosta vastaava hyvinvointialue silloin, kun tahdosta riippumattomaan hoitoon määrätty potilas siirtyy vankiterveydenhuollosta kotikunnan mukaiseen hoitoyksikköön. Virka-apua pyytäessä viranomaisen toimivallan on perustuttava lakiin, minkä vuoksi toimivaltasääntelyn on oltava selkeää myös Uudenmaan alueen viranomaisten osalta. Myös kustannusvastuun on oltava selkeää.

Sijoittaminen vankilan ulkopuoliseen laitokseen / aikuiset vangit

Ulkopuolinen laitossijoitus, kuten vangin sijoittaminen päihde- tai mielenterveyskuntoutukseen, on vankeuslaissa alun perin tarkoitettu pääasiassa pitkäaikaisvankien lyhyisiin päihdekuntoutusjaksoihin tai muihin elämänhallintaa tukeviin laitossijoituksiin. Nykytilassa suurin osa vangeista, jotka on sijoitettu vankilan ulkopuoliseen laitokseen, ovat sakkorangaistusta tai muita lyhytaikaisia rangaistuksia suorittavia vankeja. Pitkäaikaisvankien osuus laitostuntoukseen osallistujista on ollut alhainen.

Laitostuntoutuksen kustannukset katetaan valtion varoista, mitä lakiesityksessä tarkennettaisiin. Uudessa pykälässä 10 c § säädettäisiin, että vangin vankeusajalta laitossijoituksen kustannuksista vastaa valtio.

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen näkemyksen mukaan päihdekuntoutuksen järjestämisvastuun selkeys on keskeistä palvelujärjestelmän toimivuuden ja kokonaisuuden hallinnan kannalta. Järjestämisvastuuseen kuuluu kiinteänä osana myös palvelujen asianmukainen ohjaus ja valvonta. Päihdekuntoutuksen tulee nivoutua osaksi sosiaali- ja terveystalouden kokonaisuutta, eikä sen tule muodostua erilliseksi tai irralliseksi palveluksi.

Sijoittaminen vankilan ulkopuoliseen laitokseen / alle 18-vuotiaat vangit

Hallituksen esityksen mukaan rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä on viimesijainen keino puuttua nuorten rikolliseen käyttäytymiseen. Rikoslain 6 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen elleivät painavat syyt sitä vaadi, ja painavan syyn merkitystä harkittaessa otetaan huomioon rikoksentekijän sijoitus lastensuojelulain (417/2007) 57 §:n mukaiseen lastensuojelulaitokseen. Esityksen valmistelussa on lähtökohtana ollut se, että ulkopuolisena laitossijoituksena lastensuojelulaitokseen sijoitettaisiin erityisesti sellaisia alaikäisiä vankeja, jotka voitaisiin sijoittaa avolaitokseen. Taustalla on eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/4760/2020, jossa oikeusasiamies on muun ohella todennut, että jos alaikäinen täyttää avolaitokseen sijoittamisen edellytykset, ei ole lainmukaista pitää häntä enää suljetun vankilan kaltaisissa olosuhteissa, sillä 38 vankeuslain 4 luvun 8 §:n mukaan vankia ei tule sijoittaa suljetumpaan vankilaan tai vankilan osastoon kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Hallitus on antanut esityksen HE 149/2025 vp lastensuojelulain ja tähän liittyvien lakien muuttamiseksi, jossa on muun ohella ehdotettu uuden kuntouttavan suljetun laitospalvelun perustamista. Tämän laitospalvelun olosuhteet olisivat hyvin suljetut, joskin samalla myös hyvin kuntouttavat. Valmistelussa on arvioitu, että hyvin suljetun luonteen takia esitetty uusi laitospalvelu ei ratkaisi edellä kuvattua haastetta löytää avolaitoksen edellytykset täyttävälle vangeille sopivat suljettua vankilaa avoimemmat olosuhteet.

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen näkemyksen mukaan lastensuojelulla ja rikosseuraamuslaitoksella on keskenään erilainen ja ristiriitainenkin perustehtävä, eikä lastensuojelulaitosta tule käyttää rangaistuksen suorittamispaikkana. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen mukaan lastensuojelulaitossijoitus voitaisiin ottaa huomioon ehdolliseen vankeuteen tuomitsemista puoltavana tekijänä kuten hallituksen esityksessä esitetään. Tällä

tavoin sekä lastensuojelun että rikosseuraamuslaitoksen tehtävät pysyisivät selkeinä. Nykytilanteeseen nähden yhteisiä keinoja ja yhteistyön tapaa tulisi kuitenkin tiivistää ja yhdenmukaistaa myös sääntelyllä.

Nykytilan hahmottamiseksi oleellista on, että myös lastensuojelulain mukaisten sijoitusperusteiden on täytyttävä, jotta alle 18-vuotias vanki voidaan sijoittaa lastensuojelulaitokseen. Lastensuojelulain mukaisten sijoitusperusteiden käsillä oloa arvioidaan aina lapsikohtaisesti. Lisäksi lastensuojelulain 41 §:ssä säädetään huostaanoton ja sijaishuollon valmistelusta ja 43 §:ssä tätä koskevasta päätöksenteosta. Lastensuojelulaitoksen olisi sovelluttava alle 18-vuotiaan vangin sijaishuolto paikaksi ja laitoksen tulisi pystyä vastaamaan hänen tarpeisiinsa.

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue näkee tärkeäksi, että mikäli laki lisää alaikäisten vankien sijoittamista lastensuojelulaitokseen, lastensuojelulla on viime kädessä päätöksenteko-oikeus sijoitusyksiköstä sekä siitä, soveltuuko lastensuojeluyksikkö lainkaan tähän tarkoitukseen. On myös tärkeää pohtia, miten toimitaan, jos huostassapidon perusteet poistuvat ja sitä, miten toimitaan, mikäli nuori ei asetu lastensuojeluyksikköön. Rikokset, joista nuoria tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, ovat vakavia, ja harkittavaksi tulevat muun muassa muiden nuorten turvallisuus, henkilöstön turvallisuus, yhteydenpito rikosseuraamuslaitoksen kanssa sekä rajoitustoimenpiteiden tarve. Lisäksi tarvitaan selkeä suunnitelma siitä, miten toimitaan, jos nuori ei edellä mainituista syistä voi jatkaa lastensuojelun yksikössä – etsitäänkö hänelle uusi sijaishuolto paikka vai täytyvätkö avolaitokseen sijoittamisen kriteerit enää lainkaan.

Tutkintavankeuden osalta hallituksen esityksen mukaan voidaan arvioida, että ellei alaikäisen rikoksesta epäillyn määrääminen tehostettuun matkustuskieltoon ole mahdollista, vaan hänet täytyy vangita, myöskään edellytykset lastensuojelulaitossijoitukselle eivät täyty. Alle 18-vuotias tutkintavanki onkin siten pääsääntöisesti sijoitettava vankilaan. Tästä syystä valmistelussa ei ole

tarkemmin selvitetty mahdollisuutta sijoittaa alle 18-vuotias tutkintavanki ulkopuoliseen laitokseen. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue kannattaa tätä näkemystä.

Hallituksen esityksessä tavoitteeksi asetetaan, että alle 18-vuotiaiden vankien asemaa parannettaisiin siten, että heitä voitaisiin nykyistä paremmin sijoittaa ulkopuolisena laitossijoituksena lastensuojelulaitoksiin. Esityksen mukaan tämä edistäisi lapsen edun toteutumista, koska lastensuojelulaitoksissa pystytään järjestämään alaikäisen tarpeiden mukaista tukea paremmin kuin vankiloissa. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen mukaan tavoite uhkaa jäädä täyttymättä, koska kyseessä olevat nuoret ovat pääsääntöisesti jo olleet lastensuojelun asiakkaana ja heillä on sijoitus tai useita sijoituksia taustalla. Tällöin voidaan todeta, ettei lastensuojelun sijaishuollon keinoin ole saatu sellaista vaikuttavuutta, että nuori olisi lopettanut rikosten teon, mikä huomioon ottaen nuoren tilanne ei muuttuisi mitenkään, mikäli hän suorittaisi myös vankeusrangaistusta lastensuojeluyksikössä. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue katsoo, että Rikosseuraamuslaitoksen on kehitettävä sellaisia seuraamusmuotoja, jotka soveltuvat alaikäisille, eikä siirtää tätä tehtävää lastensuojelulle. Se, ettei avolaitoksissa tällä hetkellä ole alaikäisille vangeille tukea antavaa henkilöstöä tai koulutusmahdollisuuksia, ei saisi vaikuttaa asiaan, vaan lapsen edun toteutumisen turvaavaa osaamista tulee olla myös vankeinhoidossa. Mikäli alaikäisten vakavien rikosten tekijöiden määrä tulevaisuudessa kasvaa, osaamisvaje on huolestuttavaa lapsen edun toteutumisen näkökulmasta.

PL 33, 02033 LÄNSI-UUDENMAAN HYVINVOINTIALUE

PB 33, 02033 VÄSTRA NYLANDS VÄLFÄRDSOMRÅDE

luvn.fi